

HALMAI ISTVÁN

AZ EGRI ÉRSEKI JOGAKADÉMIA A JOGI FELSŐOKTATÁS RENDSZERÉBEN A SZÁZADFORDULÓIG

ABSTRACT: Academies of law, being important workshops, played a unique and special part in the system of organized higher education of law in Hungary from the beginning of the 18th till the middle of the 20th c., especially till World War I.

The establishment and strengthening of these colleges of law, the development of their special features is the result of firm denominational efforts on one hand and of measures of the state enacted mainly after the Ratio educationis on the other hand.

The state assigned an important part to these institutions in "producing" experts in jurisdiction and administration, mainly because of the characteristics of these schools, having been orientated on practical training. This role of theirs had been kept until in fact the turn of the century, independently of the anomalies of state life and of the Hungarian system of education of that time both in its organization and contents, and in spite of the fact that after the compromise of 1867 the so-called "honorácior" traditions (as Erdei calls them), which had been characteristic of all intellectual professions but especially of the legal profession, had been gradually diminishing.

I. JOGAKADÉMIÁK A JOGI FELSŐOKTATÁSBAN

A szervezett magyar jogi oktatás kezdetei lényegében az 1635-ben létrehozott nagyszombati egyetem alapításának időszakára tehetők,¹ a kari szintű tényleges jogi képzés megindulását azonban csupán 1667-től, a jogi fakultás alapítólevelének tekinthető megállapodástól számíthatjuk.² A római és a kánonjog oktatása mellett már hazai jogot is tantervbe iktat-

tak, alapvetően Werbőczy Hármaskönyve és a törvények alapján.

Az egyetemi karon kívül a jogi oktatás műhelyeit a magyar királyság területén az ellenreformáció időszaka alakította ki alapvetően. A protestáns egyházak középfokú iskoláikat szisztematikusan alakították felsőfokú tanintézményekké. A gimnáziumok fölé filozófiai és jogi évfolyamokat szerveztek, fejlesztették,³ később a bölcséleti oktatás a középiskolákba integrálódott, a jogi oktatás pedig a főiskolák jogi tanszékeivé szerveződött (vagy jóval később önálló jogakadémiává vált) (TRÚCSÁNYI, 1980. 368.1.).

A katolikus egyház a jezsuiták akadémiáit igyekezett egyetemekké fejleszteni, s ezeken az egyetemeken (pl. a kassain, amelyet I. Lipót ruházott fel ilyen ranggal) már folyt egyházjogi oktatás, de csupán ez. Hasonló a helyzet a már 1698 óta működő kolozsvári főiskolán is. Az 1745-ben indult és Győrött működő jezsuita akadémián a teológiai tanszéken szintén oktattak kánonjogot. A fenti intézmények azonban nem világi értelmiségi képzéssel foglalkoztak. Feltűnő kivételt képezett ezek sorában az 1740-ben alapított egri püspöki líceum, amelyben a "katolikus nemesifjak" mellett nyilvános hallgató minőségben "szabad királyi városi polgárok fiai" is beíratkozhattak.

Az egyház tehát a 18. század közepéig (lényegében azonban a polgári korszak végéig) különleges helyzetben van, ami a közép- és felsőfokú jogi oktatást illeti. Minden magyar egyetem egyházi eredetű, részben egyházi alapítású, sőt a felekezeti középiskolák mellett létesült magasabb évfolyamú szakok is egyházi alapításúak voltak. Nem csoda tehát, hogy 1770-ig, a nagyszombati katolikus egyetem "államosításáig" a jogi oktatás túlnyomórészt egyházi jellegű is volt.

Jogot elvileg bármilyen főiskolán lehetett hallgatni, amelynek elvégzése szinte valamennyi igazságügyi, közigazgatási ügykör betöltésére képesített (SCHÖNVITZKY, 1929. 149-150.). Mária Terézia korára azonban nyilvánvalóvá vált, hogy a jogi oktatás szervezeten és tartalmilag is annyira szerteágazó, hogy az államigazgatás modernizálását nagyban hátráltatja, hiszen ezen a területen egységes szakemberképzésről, szakértelmiségi képzésről eddig nem beszélhettünk. Az állam -- felismerve az oktatás elsőrangú politikai jelentőségét⁴ -- egyre erőteljesebben avatkozik a nagyszombati jogi kar (és az abban a periódusban már izmosodó egy-

házi jogakadémiák) életébe; rendeletekkel, szabályozókkal, tananyagkorszerűsítésekkel. Jellemző újírtási politiko-kamerális tanszék felállítástása volt, amely a felvilágosult abszolútizmus közgazdasági, közigazgatási elveit foglalta magába és oktatta.

A jezsuita rend feloszlatása után (1773) -- amely hatáskörébe számos iskola tartozott -- szükségessé vált a tanügy országos állami rendezése. A Mária Terézia által kidolgoztatott Ratio educationis (Ratio Educationis totiusque rei litterariae pep regnum Hungariae et provincias eidem adnexas) az első rendszeres tanügyi kódex, pedagógiai irányelv gyűjtemény. Először szabályozza a felekezeti jogakadémiáknak az állami kormányzathoz való viszonyát és elrendeli a nagyszombati⁵, a győri⁶, a pozsonyi és kassai⁷, valamint a zágrábi és nagyváradi⁸ királyi jogakadémiák felállítását és a felsőfokú oktatás megindítását ezeken a főiskolákon. Jelentős lépés volt, hogy a Ratio educationis meghagyta a fentiekkel teljesen azonos státusban a felekezeti jogakadémiákat, amelyek az államiakkal együtt lényegében a 18. század végén alakították ki sajátos arculatukat.

A rendelkezés kimondta azt is, hogy az akadémiák jogi tanfolyamainak teljesen a gyakorlat céljait kell szolgálniuk, nevezetesen: állami tisztviselők képzését. A jogakadémiák tanterveinek többségéből hiányzik vagy korlátozottan szerepel csupán bennük a kánonjog és a római jog, szerepel viszont a hazai jog, a közigazgatás elmélete, a közgazdaság- és pénzügytan stb. Két tanszakkal működnek: egy két féléves bölcseleti tanfolyammal (amelynek inkább előkészítő jellege van), s ennek befejezése után lehetett újabb két félévet járni az akadémia jogi tanszakán.

A Ratio az akadémiák és az egyetem jogi oktatása közötti különbséget abban állapította meg, hogy az utóbbi elsősorban a tudományt művelje, az akadémiák pedig a gyakorlati (igazgatási és jogi szolgáltatási) pályára készítsenek elő (CSIZMADIA, 1969. 578. 1.). Ezzel lényegében kísérlet történik az egész tisztviselőképzés centralizálására, állami irányítás alá helyezésére. Az egyházaknak az iskolaügyben elfoglalt jogkörét végülis -- korlátozó rendeletek nem akadályozták meg azonban a jogi szakemberképzésben betöltött szerepének és jelentőségének fokozott növekedését. A katolikus és a protestáns egyházak ebben az időszakban is úgy jelentkeznek, mint az állam mellett a jogi oktatás egyenrangú tényezői (IRÚCSÁNYI, 1980. 368. 1.).

Az akadémiákról korán felismerhető volt, hogy rendkívül jelentős jogi oktatási forma; a második Ratio educationis újabb erőfeszítéseket tett az akadémiai oktatás még rendszeresebb kiépítésére, az egyetemi és a főiskolai jogi oktatás szorosabb egységesítésére a tanulmányi időnek két évről három évre való felemelésével (ez utóbbit azonban egyenlőre nem sikerült keresztülvinnie). Mindazonáltal a 19. század közepéig a fenti elvek és gyakorlat alapján folyt a közhivatali állásokra képesítő felsőfokú intézmények működése, bár ideiglenes (mintegy évtizedes) visszaesés bekövetkezett, amikor II. József rendeletére 1783-ban megszüntetik a felekezeti jogakadémiák működését. Az 1791. évi XXVI. tc: azonban biztosította tovább a működését, a jogi oktatás ismét megindul ezekben az iskolákban. Különösen nagy aktivitás mutatkozik a protestáns felekezetek oktatási intézményeiben.

Az evangélikus és református főiskolákon a bölcséleti tanulmányokkal kapcsolatos természetjogi előadásokból fejlődtek ki előbb a jogi tanszék, később kiforrott formájukban az új protestáns jogakadémiák (CSIZMADIA, 1969. 578. 1.). 1793-ban Sárospatakon, nem sokkal később Debrecenben a református főiskolán már tanítanak jogot. 1815-ben az evangélikus eperjesi intézetben kezdődik jogi oktatás, 1832-ben a pápai kollégiumban, Kecskeméten pedig 1835-ben emelték líceumi rangra. Egy évvel később Máramarosszigeten létesült jogi tanszék; Erdélyben Nagyenyeden és Marosvásárhelyen már a 18. század végén oktattak jogot, s a legnagyobb tradíciójú kolozsvári református jogi oktatás is feléledt.

A jogi képzés a szabadságharc alatt és az azt követő abszolutizmus időszakában lényegében szünetelt. 1850-ben császári rendelet szüntette meg a felekezeti főiskolák, jogakadémiák működését -- illetve a kötelező német tanítási nyelv bevezetése miatt maguk szüneteltették a képzést. Csak 1861-ben az ideiglenes alkotmány állítja helyre e tekintetben a régi állapotokat és a vallási felekezetek hosszan szüneteltetett jogi tanintézetei nagyjából megkezdhették működésüket¹⁰.

A kiegyezés utáni társadalmi-politikai átalakulás nagyban fellendítette a jogi pályák iránti keresletet. Az egyetemen ezer körül mozgott a hallgatói létszám, de a társadalom jogtudó értelmiség vonatkozásában felmerülő igényeit az egyetemi szintű oktatással szemben is felállította a maga követelő igényeit. Az egyetemen az 1870-es években szétválasztották

a jogi és az államtudományi kart és emelet specializált tanszékek is létrejöttek (politikai gazdaságtan, jogfilozófia, statisztika stb.), az egyetlen egyetem egy jogi kara azonban nem tudta kielégíteni a "jogás-termelés" iránti igényeket, a jogászság iránti keresletet (MAGYARORSZÁG TÖRTÉNETE 1848-1890. 1411. 1.). Szükségesnek mutatkozott újabb egyetem-
/ek/¹¹ felállítása, amelyre Kolozsváron¹² került sor 1872-ben. Az ország második tudományegyetemének négy kara közül az egyik a jogi volt.

Éppen a fentiekkel kapcsolatos meggondolásból 1874-ben felmerült a jogakadémiai státus új rendezésének szükségessége is. A főiskolai oktatást négy év időtartamra emelték -- azt célozva meg ezzel, hogy a jogakadémiákon folyó munka túlnőjön egy szakiskola színvonalán. Lényegében az egyetemeken folyó jog- és államtudományi karokhoz hasonlóvá tervezték átalakítani azokat, két fontos megszorítással: nem doktoráltathattak és egyetemi magántanári habilitáltatási joguk nem volt. A jogakadémiákra nézve ezek a megszorítások jelentős hátrányt jelentettek több szempontból is. Következésképpen jelentékeny (relatív) elnéptelendés lett tapasztalható ezekben az intézményekben. Ném kis szerepe lehetett ebben az elmondottakon kívül az 1874. évi XXXIV. tc.-nek is, amely az ügyvédi vizsgára bocsátás előfeltételéül jogi doktorátust követelt meg, továbbá bizonyos gyakorlóidőt¹³. Az említett törvények, illetve rendelkezések sok szempontból deklarált egyenlőséget egyetemi karok és jogi főiskolák között.

Ez utóbbi főiskolatípus hanyatlását jelzi az a tény is, hogy míg az 1871/72-es tanévben a jogakadémiák hallgatói létszáma még 1.925 fő, addig 1890/91-re ez 745 főre esik vissza. Ekkorra a jogakadémiák közül már csak a debreceni és a nagyváradi hallgatói létszám éri el a 100-at, a többi 40-80 között mozog. Győrre mindössze 21 fő jut (MAGYARORSZÁG TÖRTÉNETE 1848-1890. 1411. 1.). Ugyanakkor, amikor az egyetemek jogi karainak hallgató létszáma folyamatosan nő.

Nem kis szerepe lehetett a felekezeti jogakadémiák némelyikének megszűnésében a 19. század harmadik harmadában, hogy az eddigi három év helyett a képzési idő is meghosszabbodott, és ez jelentékeny többletköltséget jelentett az egyházi iskolafenntartók számára.

A századfordulóra a két egyetem jogi karán kívül további tíz jogakadémián lehetett szakképesítést szerezni: a kassai állami (királyi)¹⁴, a

nagyvárad¹⁵ és a pozsonyi¹⁶ királyi jogakadémián; az egri katolikus érseki¹⁷ és a pécsi katolikus püspöki joglíceumban¹⁸; az eperjesi evangélikus jogakadémián¹⁹ és négy -- református felekezet által fenn-tartott -- további protestáns főiskolán: a debreceni²⁰, a kecskemé-tin²¹, a máramarosszigetin²² és a sárospatakin²³. Ezek az akadémiák a francia fakultások mintájára szerveződtek (HORVÁTH, 1903. 447. 1.), kö-telező tantárgyakat írtak elő hallgatóiknak, s ezeket egészítette ki a speciális tárgyak rendszere, amelyek választhatók voltak annyiban, hogy a hallgatók szabadon dönthettek abban, melyik szemeszterben veszik fel eze-ket.

Semmiképpen nem az elitképzés volt a feladatuk; lényegében a gyakor-lati életpályára készítették fel a hallgatóikat. Mindazonáltal a hallga-tóságból és a tanári karból kiváló elmélet koponyák sora származott, s fontos tény volt az is, hogy egy-egy ilyen intézmény az adott vidék fon-tos kulturális, tudományos központjává válhatott.

Végeredményben és elsősorban az államhivatalok utánpótlását hivatot-tak biztosítani -- ez adta a jogakadémiák különleges politikai jelentősé-gét. Az államigazgatás és részben az igazságügy szakemberei kerültek ki innen, a hivatali pályákra aspirálók túlnyomórészt. E területen azonban gondok mutatkoztak már a századördulón. Az egyetemek jogi karai és a jog-akadémiák közötti kvalitásbeli különbség aggasztóvá vált, s mindez ütkö-zött a bürokratikus államgépezet felfokozott hivatalnok szükségletével az államigazgatás, különösen pedig az igazságügy területén.

A századvégtől a felsőoktatásban már súlyosbodó, lényeges aránytalan-ságokat leginkább a jogászképző intézmények voltak hivatottak "újraater-melni", hiszen az egyetemi fakultások között hagyományosan a jogi karok domináltak.

A jogászok megoszlása a főbb tanintézetekben

	<u>Tudományegyetemek</u>	<u>Jogakadémiák</u>
1891	4.085 fő	815 fő
1913	10.487 fő	1.625 fő

A képzési ágak szerinti²⁴ megoszlás a főbb tanintézetekben

	Teológusok	Jogászok	Bölcsészek	Összesen
1891	1.690	2.956	434	8.203
1913	1.951	6.465	1.467	17.777

Plasztikusan mutatkozik meg, hogy az egyetemi hallgatóság nagyobbik fele jogot végzett (48 %-a hozzávetőlegesen), de ez a jogáspálya hagyományos és különösen a birtokrendezésekkel kapcsolatos jogügyletek emelkedő száma folytán megújult vonzásával kizárólag nem magyarázható (MAGYARORSZÁG TÖRTÉNETE 1890-1918. 469. 1.), csupán a korábban fejtegetettekkel összefüggésben.

Még egy lényeges tendencia olvasható le a táblázatokból, nevezetesen: a jogakadémiák folyamatos relatív elnéptelenedése, amelynek okaira a korábbiakban kitértünk. Még a világháború előtti utolsó békeévben is 37 %-os volt a jogászok részesedése a felsőoktatásban²⁵, a jogi karokkal szemben a jogakadémiák kongtak az ürességtől. A 10-es években egy jogi főiskolára átlag másfélszáz hallgató jutott (ANTALL-LADÁNYI, 1968. 542. 1.). Doktoráltatási joggal nem rendelkeztek, és a jogi előképzettségek kívánó állások minősítésének 1913. évi reformja még súlyosabbá tette a helyzetüket. Az ügyvédi, később a bírói pályára lépők részére előírt kötelező doktorátustól eltekintve azonban az akadémiák államvizsgáztatási jogát a fenti rendelkezés továbbra sem érintette és annak más közszolgálati pályára lépők részére minősítő jellege megmaradt (SCHÖNVITZKY, 1929. 151. 1.).

A jogi karok túlzásfolttsága egyik oldalról és az akadémiák jelentőségének fokozatos lépülése a másiktól az I. világháború előtti időszak jogi felsőoktatásának egyik fő anomáliájává lett. Ez az ellentmondás végeredményben széles kihatásúvá lesz nem csupán a századelő Magyarországnak egész társadalmi-politikai életére, hanem a két háború közötti időszakra úgyszintén.

II. AZ EGRI ÉRSEKI JOGAKADÉMIA MŰKÖDÉSÉNEK VÁZLATOS TÖRTÉNETI ÁTTAKINTÉSE
A SZÁZADFORDULÓIG

Az egri jogi iskolát Foglár György egri kanonok, c. püspök alapította -- eredetileg internátusnak gondolva el -- 1740-ben. Az új iskola létrehozását sok szempont érlelte, amelyek közül legfontosabbként azt tüntette fel, hogy a független ügyvédi pályákra mindeddig főként protestánsok igyekeztek. A püspök megállapítja, hogy ők is autodidaktákból kerültek ki és csupán az ügyvédi irodákban gyakorlatilag sajátították el a mesterséghez szükséges ismereteket²⁶. Az alapító célja az volt, hogy az itt képzést szerzett hallgatók olyan katolikus jogtudókká váljanak, akik el tudják látni ügyeiket és nem szorulnak ügyvédekre (UDVARDY, 1898. 1-2.1).

Az intézet hallgatói katolikus nemesifjak lehettek²⁷, egyes esetekben, saját költségükön szabad városok polgár fiataljai is. A tanári kar két jogtanárból állt és egy harmadikból, aki a történelmet és a matézist adta elő.

A leckerend az egri jogiskolán 1768-ban a következőképpen nézett ki: délelőtt nyolctól kilencig a jogászok matézist hallgattak, kilenctől tízig a két jogtanár (két csoportban) tartotta az óráit. Délután kettőtől háromig ismét jogi előadások voltak, háromtól négyig pedig újra a matézis tárgya következett, ez utóbbi helyett azonban a hallgatóknak lehetőségük volt kánonjogot tanulni. A jogi tanfolyam a legkorábbi időszakban két esztendő volt, s aki ezt elvégezte, bizonyítványt kapott.

Az egri jogi iskola korai korszakában -- ami a hallgatói létszámot illeti -- nem tartozott a legnagyobb ilyen jellegű felsőoktatási intézmények közé. A 19. század harmadik harmadáig, amikor kialakul a királyi és felekezeti jogakadémiák rendszere ebből a szempontból közepes népességű főiskola volt²⁸ és tulajdonképpen az is maradt a vizsgált korszak végéig. A joglíceum népességi viszonyairól készült korai kimutatások rendkívül fogyatékosak. A csupán rendszeresen 1882-től vezetett főiskolai évkönyvek utalnak arra, hogy a levéltári akták csupán 1792-től rögzítik a hallgatói létszámot. Annyit a püspöki alapítólevélből azért tudunk, hogy a legkorábbi időszakban 12 nemesifjú alkotta a jogiskolát. 1792-től 1820-ig az intézet népessége 40-80 tanuló között mozgott (ez a kontingens magában foglalta az előadásokra járó nyilvános rendes, a nyilvános rendkívüli és a vendéghallgatókat úgyszintén, bár ez utóbbira példa elvéte

volt csak a korai korszakban). Nagyobb lendület következett be 1827-ig, amikor is meghaladta a létszám a százat (1825-ben 163 hallgatója volt a főiskolának), s 1834-ig folyamatosan száz körül mozgott a létszám, a szabadságharcig pedig folyamatos csökkenés észlelhető -- egészen a csupán 14 felvett hallgatóig (1848-ban). Az ezt követő tíz esztendei "tanítási szünet" után 1866-tól 1874-ig újra száz körül mozog az első- és másodévesek létszáma, de itt fel kell hívni a figyelmet a hallatlanul megsaporodott magántanulói létszámra, akik kvantuma a nyilvános rendes hallgatókéval vetekedett -- e rövid időszak végén aztán túl is szárnyalta azokét (1871, 1872, 1873). A magántanulói státusz megszüntetésével (1874) 40-60 körüli lesz a létszám a főiskolán és ez állandósul hosszú időre. Folyamatos emelkedés tapasztalható viszont a 90-es évektől (1893-ban 62 fő, 1894-ben 72 fő, 1896-ban 86 fő), a századfordulóra az intézmény eléri a százas létszámot. 1905-ben tetőzik 148 fővel, és innen -- érthető okokból újra esés mutatkozik, mígnem 1912-ben száz fő alá csökken a joghallgatók száma az egri líceumban.

1754-ben az egri püspök (Barkóczy) a jogtanoda mellé bölcsészeti és teológiai szakot is indíttatott.

Esterházy püspök 1763-ban a királynőhöz intézett folyamodványában támogatást kérve előadta terveit egy -- úgymond -- kelet-magyarországi egyetem kifejlesztésére Egerben, amelyre nagy szükség lenne a távoli nagyszombati, bécsi és grazi egyetem mellett (UDVARDY, 1898. 34. 1.). Felajánlott ennek székhelyéül egy újonnan építendő líceum épületet (amelynek tervei akkorra már elkészültek). Az egyetem létrehozásából semmi sem lett ugyan, de a jogi, a filozófiai és a teológiai kar a líceumi épületbe már 1785-ben beköltözhetett (húsz év alatt elkészült).

Az 1777-es Ratio szabályozta végérvényesen a joglíceumok helyzetét az országos kormányzathoz, a felsőoktatás egész rendszeréhez, ami az egri jogiskola vonatkozásában mindössze abból állt, hogy "csak a főkormányra nézve van különbség a főpapi líceum és a királyi jogakadémiák között" (UDVARDY, 1898. 56. 1.).

1783-ban II. József beszüntette az állami jogakadémiákon kívüli jogi és filozófiai tanfolyamokat -- Egerben az 1783/84-es tanévvel --, de a császár halála után újra megnyitja kapuit az intézmény.

Az 1806-os második Ratio educationis után a jogi tanszékek számát há-

romra emelték, a tanintézet részleges autonóm állására vonatkozóan azonban nem hozott újat, az eddigi rendeleteket kodifikálta.

Az 1848/49-es évben szünetelt a tanítás, elsősorban azért, mert a hallgatók tömegesen álltak be a nemzetőrségbe, majd 1850 elején a császári helytartótanács (többek közt emiatt is) rendelettel berekesztette a jogi iskola működését és az abszolutizmus egész ideje alatt szünetelt a tanítás.

A jogi tanfolyam az 1861/62-es iskolaévben nyitja meg kapuit újra, az oktatási időt három évre felemelve. Az I. évfolyam tantárgyai a jog és államtudományi enciklopédia, az észjog és a magyar történelem, valamint a római jog és a statisztika (mindegyik 10 órában). II. évben magyar magánjogot hallgatnak, politikát, kánonjogot, büntetőjogot és büntető eljárást és bányajogot, míg III. éven osztrák magánjogot, váltó- és kereskedelmi, továbbá pénzügyi politikai jogot hallgatnak a fiatalok. Ugyanezen évfolyamra iktatta be a tantervbe a magyar közjog- és közigazgatási szabályokat és a polgári törvénykezés szabályaival való ismerkedést is (UDVARDY, 1898. 363-364. 1.). A leckerendek több alkalommal változtak, lényegében azonban a fenti séma alapján folyt az oktatás a 70-es évek közepéig.

1874-ben a 12.917/1874-es vallás- és közoktatásügyi miniszteri rendelet új, egységes szervezeti szabályzatot ír elő az állami és felekezeti jogakadémiák, így az egri líceum részére is. Az új szabályzat gyökeres újításokat vezet be, amelynek lényege és célja -- mint a korábbiakban már utaltunk rá -- közelebb hozni a jogakadémiákat az egyetemi tanulmányi rendhez; rangját és jogállását tekintve a jogi főiskolákat egyetemi expozitúrákká tenni. Az akadémiai tanfolyamok ezentúl négyévesek -- "feljogosítván a jogakadémiákon végzett hallgatókat közvetlenül a doktori rigorozumokra is mehetni" (UDVARDY, 1898. 443-444. 1.). A tantárgyakat a két felső évi tanfolyamon a bifurkáció elvének megfelelően csoportosították, a vizsgákat a főtárgyakra korlátozták (összesen négyet rendeltek el), valamint két alap- és két államvizsgát írtak elő.

E rendelkezés szüntette meg lényegében a magántanulási jogot (amely rendelkezést 1883-ban újólag megerősítették), ezt csupán kivételes esetekben megengedve, mint pl. előrehaladott életkor vagy "közszolgálatban való sikeres alkalmazkodás". A jog- és államtudományok tanítására nyolc tanszéket hoztak létre: a római jogit, a bölcséletit és büntetőjogit, a

statisztikait, a jogtörténetit (és egyházjogit), valamint a magyar közjogit.

Az 1870-es évek végén kísérletek történtek általában az akadémiai jogászképzés visszaszorítására (főként a felekezeti főiskolák vonatkozásában), felmerült az egri joglíceum megszüntetésének a gondolata is, erre azonban a tárgyalt időszakban semmiképpen nem kerülhetett sor.

1883-ban a jogi oktatásban újabb reformokat vezettek be, amelyek azonban az 1874. évi szabályzatok rendelkezéseivel nem szakítottak gyökeresen, csupán tanulmányi és vizsgarend módosításokra terjedtek ki. Ezek némelyike igen lényeges viszont. Kimondták, hogy végbizonyítványt csak azok a hallgatók nyerhetnek, akik nyolc teljesen beszámítható tanfélév hallgatását igazolni tudják. Ezen a területen ugyanis a korábbiakban zavarok voltak²⁹. Lényegében azonban az 1874-es és az 1883-as rendeletek és szabályzatok -- az időnkénti nem jelentős módosításokkal együtt határozták meg az egri akadémia működését a vizsgált korszak végéig.

Külön fejezetben érdemes foglalkozni Samassa József egri érsek betejesztésével, amelyben a vallás- és közoktatási miniszternek a felekezeti jogakadémiák számának korlátozásával kapcsolatos tervére reagál 1880-ban³⁰.

Trefort leírata lényegében azzal érvel, hogy a jogi főiskolák az okai alapvetően a "jogásztúltermelésnek", tulajdonképpen az egész közigazgatás és igazságszolgáltatás hivatalnoki kara felhígulásának, "proletarizálódásának". Az érsek a kultuszminiszteri rendelet kapcsán (persze főként az egri líceum ügyében) olyan gondolatokat fogalmaz meg, amelyeknek komoly szociológiai relevanciái vannak és nyilvánvalóan messze túlnőnek e polémia (?) keretein. Az egyházi személyiség sajátos és fontos elemzései, meglátásai több mint figyelemreméltóak.

Az érsek érvei végeredményben mindvégig a miniszter fent említett tetteit (felhígulás, túltermelés, proletarizálódás) igyekeznek részben cáfolni, részben pedig magyarázni. Tény, hogy az abszolutizmus egy évtizedig tartó időszaka alatt szünetelő jogi oktatás miatt az államélet különböző területein a tisztviselői karban vákuum keletkezett, s ezt az oktatási intézményekben (a hallgatói létszámot tekintve) egy direkt extenzív

fejlődés kellett hogy kövesse. Az akadémiákon elképesztő méreteket öltött a mai értelemben vett "levelezőképzés", a magántanulók számának nagyarányú növekedése. Csak az egri jogi főiskolán 1862 és 1873 között több mint 170 magántanuló végzett; az adott időszakban oklevelet szerzettek kb. 60 %-a. Az ezt a lehetőséget biztosító (illetve nem tiltó) rendelkezések azonban állami és nem egyházi rendelkezések voltak. Az érsek maga nehezményezi a magántanulók 1880 előtti korlátlan számban történő képzését és semmiképpen nem ért egyet a kormányzatnak azzal az elgondolásával, amely az akadémiák számát éppen emiatt szándékozik csökkenteni. Magyarozatként a következőket hozza fel: a reáliskola és a gimnázium elkülönítése folytán a továbbtanulni akaró gyerekek már egészen korán arra kényszerülnek, hogy "a jog felé ösztönszerűen tereltesse" ³¹. Sok reáliskola beszüntetésére került sor és a fiatalok számára stabil előmenetelt biztosító életpálya (a joginál nagyobb előnyököt biztosító) jelenleg nincs. Ezért nem indokolt tehát a jogiskolák számának csökkentése, sőt (Samassa nyugateurópai példákra hivatkozik) jogi intézeteket és a tanulók számát tekintve is alacsony fokon állunk. "Indokolt kellene hogy legyen az élet- és fejlődésképes jogakadémiák kereteinek tágítás (nyilvánvalóan többek között az egrire történik utalás. H.I.) a nagyobb központok kárára és nem fordítva."

"Extellentiád (t. i. Trefort. H.I.) is nem a jogakadémiák belszervezetének, hanem azok nagy számának tulajdonítja azt, hogy több nálunk a jogvégzett, mint amennyit az ország tisztességesen ellátna ... engedje megjegyezmem ... hogy a jogvégzettek száma és az ország szükségletei közötti arány oly statisztikai adatokból tűnnék ki pontosan, amelyek kimutatnák, hányan végzik a jogot azért, hogy kenyérkereseti pályára lépjenek, és viszont hány oly állás van tényleg a nagyrésztben rendezésre váró viszonyaink közt s hány lesz az országban, melyre képesített jogászok kellenek". Az, hogy az országot az ügyvédek elszaporodása "proletársággal" fenyegeti -- érvel az érsek -- ennek az aránytalanságnak az oka nem a jogakadémiáknak rovandó fel, nem a tanintézetek számának, s "gyógyszere" nem egy-két főiskola megszüntetése, hiszen "a képesített egyének s az ország szükséglete között matematikai arányt máshol nem találunk".

Rámutat arra, hogy a bajok forrását nem az iskolák arányában kellene keresni, hanem "különféle más társadalmi együttes hatásában", többek kö-

zött "közviszonyainknak a nyugati államokétól elütő több oly sajátosságában", mely sajátosságok kisugároznak az államélet, a politika minden területére.

Samassa végeredményben nagyonis világosan érzékeli a jogi képzés területén meglévő anomáliákat: "... szembeszökő tünetére közviszonyainknak kell rámutatnom, melyre ... mindenütt ráakadunk (s amely H.I.) ... egyfelől közoktatásunk, másfelől állami életünk szervezetét egymással szembeállítja. Mert míg egyrészt a közoktatást az állam a nyugati államok mintájára szervezi, az iskola is joggal igényli, hogy az általa adott szakképzettség jelentősége az állami tevékenység köreiben nem csak elvi, hanem tényleges kifejezést nyerjen ... az iskola szervezetének megfelelően, addig másrészt kivált a földbirtokban beállott nagy válság ... és szegényedés mindig új elemeket sodor a létért való küzdelembe és a jogi képzettséget igénylő pályákat ellepi a sokaság ... a szakképzettséget a versenytérről leszorítja, a kinevezés alá eső állások betöltésénél is sokszor előnyben van, de kivált a közigazgatás összes területéhez, melynek művelése nincs qualificatióhoz kötve ... Így az államélet és a közoktatás szervezete nem üt össze."

A jogakadémiák, mint fontos műhelyek rendhagyó, meghatározó szerepet játszottak a szervezett magyar jogi felsőoktatás rendszerében, nemkülönben a fokozatosan kiépülő polgári társadalom életének minden szektorában és minden szintjén lényegében a 18. századtól a két háború közötti időszakig, különösen az I. világháborúig.

A jogi főiskolák létrejötte, megerősödése, speciális arculatuk kialakulása többféle törekvés eredője volt; elsősorban természetesen a Ratio educationis óta foganatosított állami rendelkezésekéi és meghatározóan a katolikus és protestáns főiskolákon (mint az egri esetében is) az erre irányuló felekezeti törekvésekéi.

A kultuskormányzat kiemelten jelentős szerepet szánt ezeknek az akadémiáknak az igazságszolgáltatási és közigazgatási szakértelmiségi "termelésben". Okát -- természetszerűen -- ezen intézmények gyakorlati képzésre orientáltságában látjuk.

Az államélet praxisa és az oktatási rendszer közötti tartalmi és szervezeti anomáliáktól függetlenül fenti szerepüket a 20. század első harmadáig erőteljesen és jól kimutathatóan megtartották -- párhuzamosan az értelmiségi pályák honorációs tradícióinak fokozatos leépülésével.

JEGYZETEK

- ¹ Természetszerű persze a jogászi hivatás gyakorlása a közékori Magyarországon is. Magas állami vagy egyházi állásokat betöltő személyek főként itáliai, cseh és lengyel egyetemeken tanultak, míg a jogot csupán gyakorlatban alkalmazó bírák, helyi tisztviselők számára elegendő volt egy praktikus képzés, amely a felsőfokú jogi oktatást helyettesítette. A római és a kánonjog mellett (vagy helyett) az *ius partium* alkalmazása volt a lényegesebb. Mindez -- hangsúlyozandó -- gyakorlati alapokon folyt a királyi kúrián, a kancelláriában, a hiteles helyeken (*loca credibilia*), a vármegyei és városi hatóságoknál és bíróságoknál. CSIZMADI-A, 1969. 577. 1.
- ² Ennek jelentősége, szemben a többi karok működésével (t.i. a hittani és bölcséleti karokéival) nem volt arányos, elsősorban lényegesen alacsonyabb látogatottsága miatt. A majdnem jelentéktelen hallgatói létszám oka "kétségtől abban rejlett, hogy a nemzeti jognak tudományos művelését és tanulmányozását ez időkből ... szemben a fejlettség oly magas fokára jutott két anyajoggal -- tudománynak nem is tekintették, hanem különösen a hűbéres eszmék e tekintetben is gyakorolt behatása alatt azt lényegében pusztán a fejedelmi akaratlan elapulónak s így az állandóságnak jellegével nem bírónak s folytonosan változtatásnak alávetettnek tekintették ..." HORVÁTH, 1903. 439. 1.
- ³ Ilyen volt az evangélikus eperjesi középiskola tíz osztályossá alakítása (1665). 1720 körül és utána a pozsonyi és a késmárki evangélikus kollégiumban természetjog és egyetemes jog tanítása indult meg. Sárospatakon 1710-től, a kolozsvári és a debreceni kollégiumokban az 1730-as évektől természet- valamint nemzetközi és észjogot is oktattak.
- ⁴ Die Schule ist geblieben ein Politikum -- mondja Mária Terézia a felekezeti iskolák egy részének állami felügyelete alá helyezését sérelmező Migazzi bíborosnak. SCHÖNVITZKY, 1929. 150 .1.

- ⁵ Mária Terézia a nagyszombati egyetemet Budára (majd 1783-ban Pestre) helyezteti át. Ennek helyébe alapíttatik a nagyszombati jogakadémia.
- ⁶ Győrött már korábban, 1774-ben megalakult egy intézmény.
- ⁷ 1777-ben
- ⁸ 1780-ban
- ⁹ A jogtanítás végleg megszakadt a losonci református, a késmárki, nagyszebeni, pozsonyi, selmebányai evangélikus főiskolákon, ahol a szabadságharcig tanítottak jogi tárgyakat. HORVÁTH, 1903. 441. 1.
- ¹⁰ Jelentékeny létszámnövekedés tapasztalható a jogi karon és a jogakadémiákon. Megnövekszik a nyilvános rendes hallgatói státusz mellett a magántanulók száma.
- ¹¹ 1874-ben a régi zágrábi akadémia bázisán alakult meg a zágrábi egyetem, amely azonban teljes egészében leképezte az osztrák felsőoktatás szervezetét, annak mintájára jött létre és lényegében függetlenül működött a magyarországi felsőoktatás rendszerétől, de jelentős magyarországi meritőbázissal rendelkezett.
- ¹² Ezt megelőzően már jóval korábban, 1848-ban felmerült a kolozsvári líceum tudományegyetemmé fejlesztésének gondolata.
- ¹³ E törvénnyel, továbbá az 1912-es VII. tc.-kel később végeredményben nyilvánvalóvá vált, hogy a jogakadémiai végzettség igazságügyi pályára többé nem jogosít, csupán közigazgatásira.
- ¹⁴ 1777-ben Mária Terézia alapíttatta a jezsuita kollégium megszünte után.

- ¹⁵ 1780-ban szintén Mária Terézia alapította, de csupán II. József uralkodása alatt csatoltak jogi tanfolyamot hozzá.
- ¹⁶ A nagyszombati egyetem Budára helyezésének évében alapított.
- ¹⁷ 1740-ben Foglár György püspök helynök alapította.
- ¹⁸ 1774-ben Mária Terézia létesíttette Győrben, de II. József 1785-ben Pécsre helyeztette.
- ¹⁹ Működése kezdetei 1815-re tehetők, falai között ekkortól képeznek joghallgatókat.
- ²⁰ 1801-től
- ²¹ A kollégium felállítása 1831-ben történt, s 1860-tól folyt jogi oktatás itt.
- ²² Buttler János gróf magánalapítványa 1836-ban.
- ²³ 1893-ban állítottak fel itt magánjogi tanszéket.
- ²⁴ Magyarország története 1890-1918. 887. 1.
- ²⁵ A legszomorúbb képet a kor jogi felsőoktatásában uralkodó állapotokra az mutatta, hogy a hallgatók többsége un. "mezei jogász" volt. Előadásokra nem jártak, vizsgákra a jogi szanatóriumok silány kompendiumaiban készültek fel; a korszak ilyen irányú kutatásai elriasztó adatokat közölnek a hatalmas bukási arányokról. ANTALL-LADÁNYI, 1968. 542. 1.
- ²⁶ "... oly kevés volt a katolikus ügyvéd, hogy a katolikus uraságok, még a prelátusok is, kénytelenek többnyire akatolikus ügyvédekre bízni ügyeiket és sokszor legkényeseb titkaita is ..." UDVARDY, 1898. 1-2. 1. Idézet az Alapítólevélből.

- ²⁷ Beíratkozáskor a származást igazolni kellett.
- ²⁸ 1881 és 1885 között pl. a pozsonyi királyi és debreceni református akadémia több mint száz, a nagyváradi, kassai és győri főiskolák közel száz hallgatójával szemben Egerben mindössze ötven körül mozgott a jogászok létszáma.
- ²⁹ A hallgatói egyéves önkéntes katonai szolgálat teljes értékű évnak számított; a jogászok körében ez a gyakorlat időszakonként tömegessé vált.
- ³⁰ Forrás: UDVARDY, Az Egri Érseki Joglíceum története 1740-1896. 914-922. 1.
- ³¹ Az 1878-79. évi jelentésekben a reáliskolai tanulók rohamos számszerű apadásának lehetünk tanúi.

I R O D A L O M

ANTALL, J. -- LADÁNYI, A. (1968) A magyar felsőoktatás az abszolutizmus korában. Felsőoktatási szemle. 9. sz.

CSIZMADIA, A. (1969) A magyar jogi felsőoktatás fejlődése
Felsőoktatási Szemle. 10. sz.

HANÁK, P. (szerk.) (1978) Magyarország története 1890-1918
Akadémiai.

HORVÁTH, Ö. (1903) Jogakadémiák és jogi vizsgálatok. Magyar Jogi
Lexikon IV.

KOVÁCS, E. (szerk.) (1969) Magyarország története 1848-1890
Akadémiai.

SCHÖNVITZKY, B. (1929) A jogi oktatás az egyházi főiskolákon.
Egri Egyházmegyei Közlöny. 10. sz.

TRÓCSÁNYI, L. (1980) A jogakadémiák helye és szerepe a magyar
jogéletben. Állam- és Jogtudomány. 2. sz.

UDVARDY, L. (1898) Az Egri Érseki Joglíceum története 1740-1896